

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
Katedra za noviju hrvatsku književnost

Zagreb, 16. svibnja 2016.

AMBIVALENTNI SUBJEKT U ROMANU *POLOVNJAK* DALIBORA CVITANA

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS-a

Mentor:

Prof. dr. sc. Krešimir Nemec

Studentica:

Mea Marija Glasnović

SADRŽAJ

1) UVOD.....	3
2) RAZRADA.....	5
2.1. MLADOST – STAROST.....	5
2.1.1. DJETINJSTVO.....	9
2.2. NAGON – INTELEKT.....	11
2.3. SUBJEKT – DRUGO.....	14
2.3.1. SAMOĆA.....	15
2.3.2. LJUBAV.....	16
2.3.3. ELA.....	19
2.3.4. PERSPEKTIVE.....	21
2.4. REALNOST – IDEJA.....	22
3) ZAKLJUČAK.....	25
4) LITERATURA.....	27
5) SAŽETAK.....	30

1. UVOD

Prozaik, pjesnik, esejist, dramatičar i kritičar Dalibor Cvitan (1934. – 1993.) originalna je pojava u hrvatskoj književnosti druge polovice 20. stoljeća. Njegovi romani, drukčiji od ostale produkcije, tj. žanrovskog romana i *camp*-estetike (usp. Nemec 2003: 386), zaobilaženi su od književne kritike, no njegova je provokativnost i zanimljivost i danas aktualna. Moguće ga je prikazati kao autora koji anticipira suvremenog čovjeka posebice u interpretaciji ambivalentnih subjekta njegovih romana: *Polovnjak* (1984.), *Ervin i luđaci* (1992.) te *Privatna stvar* (2000.), posljednji objavljen, no prvi napisan roman.

Ervin Lakošta, glavni junak romana *Polovnjak* Dalibora Cvitana, koleba se unutar različitih dihotomija te nam samo prividno nudi odluku za koju se odlučio. Brojne opreke u čijem se vrtlogu nalazi središnji lik isključuju jedna drugu te ne mogu zajedno supostojati, stoga su u komplementarnom antonimnom odnosu¹. Teoretičar književnosti Cvjetko Milanja navodi temeljne opreke: Unutarnje – Izvanjsko, Subjekt – Drugi, Isto – Razlika (usp. Milanja 1993: 71), a dodati se mogu još i mnoge druge kao što su Dobro – Zlo, Ironija – Patetika, Sloboda – Ropstvo, Intelekt – Nagon, Znanost – Umjetnost, Ideja – Realnost... Svaki od tri Cvitanova romana ističe se jednom oprekom koja u potpunosti okupira misao glavnog junaka, Ervina ili Viktora. To ne znači da opreku iz jednog nije moguće naći u drugome romanu, ili da su to jedine opreke koje postoje. Prvi napisan roman *Privatna stvar*, ali ne i prvi objavljen, temelji se na opreci Javno – Privatno, drugi *Polovnjak* na opreci Staro – Mlado, a treći *Ervin i luđaci* na antinomiji Normalno² – Ludo. Opreke koje su izdvojene kao posebnost svakog romana vidljive su, između ostalog, u naslovima samih romana: *Privatna stvar*, *Polovnjak*, *Ervin i luđaci*. Ipak, kada se govori o nazivu romana *Polovnjak* značenjska se odgonetka krije u višeznačnosti. Kritičar Zdravko Zima, objašnjavajući riječ polovnjak, tvrdi da je naziv povezan sa starošću muškarca koji je na pola životnog puta, istrošen i umoran (usp. Zima 1990a: 20) te se oslanja na treće značenje riječi *polovnjak*³ prema Aniću: „3. deprec. iron. istrošen muškarac (kao kandidat za ženidbu)“. No, zanemareno je četvrto značenje koje je za razumijevanje romana *Polovnjak* i mehanizma mišljenja njegova subjekta barem jednako

---

¹ Komplementarni antonimi obuhvaćaju vrsni pojam u cijelosti. Dva suprotstavljena značenja dopunjuju se do točke potpuna obuhvaćanja kakva svojstva ili odnosa. Negacija jednoga od njih ravna je potvrđivanju drugoga (usp. Šarić 2007: 113).

²Riječ normalno etimološki se povezuje s riječju norma – ono što je prihvatljivo, onako kako je društveno određeno

³Prvo i drugo značenje odnose se na nežive predmete prema Aniću: „1. pov. žitna mjera od dvadeset oka (pola akova); 2. vrsta prvoklasnog hrastovog trupca“

važno: „4. onaj koji je nešto ostao napola, koji nije potpuno obrazovan, koji se nije opredijelio za što u potpunosti (između dviju mogućnosti); (koji je) ni tamo ni amo [on je polovnjak — ni učenjak ni umjetnik]“. Upravo se u četvrtom značenju krije nerješivost dihotomija koje Cvitanu nije bilo stalo ili ih nije znao razriješiti (usp. Milanja 1993: 71). Milanja smatra da Cvitan jednostavno nije izbavio glavnog junaka iz paradoksa temeljena na tim dihotomijama (usp. Milanja 1993: 71). No, možda je upravo na taj način Cvitan htio predočiti rastrojenog, suvremenog čovjeka koji se ne može ili se ne zna izbaviti iz paradoksa koji mu nudi svijet. To je prema francuskom filozofu i sociologu Gillesu Lipovetskom čovjek postmodernog doba koji se izričito ne opredjeljuje za određenu težnju, već razvija dvojne logike, elastičnu suprisutnost antinomija (Lipovetsky 1987: 10). Upravo to da subjekt stoji između dviju mogućnosti, da želi i ne želi, tvrdi i osporava, voli i mrzi u *Rječniku psihoanalize* naziva se ambivalentnošću (usp. Laplanche, Ponfalis 1992: 18). U tom se rječniku ambivalencija povezuje sa švicarskim psihoanalitičarom Eugenom Bleulerom koji je pomoću toga pojma među prvima definirao odlike shizofrenije. Bleuler razlikuje tri vrste ambivalencije: emocionalnu (engl. *Affective ambivalence*) koja podrazumijeva oprečne osjećaje usmjerene prema istoj ideji, konceptu ili osobi, voljnu (engl. *Ambivalence of the will*) koja znači istodobno željeti i ne željeti učiniti nešto, najčešće s odustajanjem na kraju te intelektualnu (engl. *Intellectual ambivalence*) koja podrazumijeva supostojanje afirmativnih i negativnih stavova prema istoj ideji (usp. Bleuler 1912: 32).

Rasprava u ovom radu usmjerena je na prikaz ambivalentnosti glavnog lika u romanu *Polovnjak* Dalibora Cvitana na temeljnim pretekama Mladost – Starost, Nagon – Intelekt, Subjekt – Drugi te Realnost –Ideja.

2. RAZRADA

2.1. MLADOST – STAROST

Najrazvidnija dihotomija na kojoj Cvitan gradi strukturu svoga glavnoga lika jest opreka Starost – Mladost. Glavni je junak sociolog Ervin Lakošta, muškarac od 48 godina, rastavljen, s nekoliko neuspješnih veza iza sebe. Živi sam u garsonijeri na periferiji Zagreba, u Kustošiji. Biološki gledano, Ervin je polovnjak, muškarac na pragu starosti. Premda još nije navršio ni 50 godina, Ervin sebe smatra debelim starcem koji *mrtvuje*⁴, više no što živi: „Da ne živi, a da ipak ne umre“ (Cvitan 2002a: 149). Jer on poput Camusova metafizičkog pobunjenika odbija svoj smrtni položaj, ali istodobno odbija i moć što ga sili da živi u tom položaju (usp. Camus 1971: 30). Ervinova je glavna opsesija starenje, odnosno gubitak mladosti, što Cvitan u svojem eseju *Mladi* naziva drugim velikim gubitkom – Izgubljeni Raj, a zatim Izgubljena Mladost (usp. Cvitan 2003: 147).

Prema Lipovetskom u novom, personaliziranom sistemu, koji je započeo 60-ih godina prošloga stoljeća, čovjeku jedino preostaje da traje i da se održava, da dobiva u vremenu i da dobiva protiv vremena. Personalizacija tijela priziva imperativ mladosti, borbu protiv sudbine vremenitosti, borbu da se naš identitet očuva bez pukotine i kvara, odnosno ostati mlad, ne ostarjeti (Lipovetsky 1987: 54).

Dakle, Ervin Lakošta primat daje mladosti: „(...) lijepi mladić ima apsolutni epistemološki primat nad ružnim, debelim starcem“ (Cvitan 2002a: 115).⁵ No, dati primat nečemu, u ovom slučaju mladosti, za Ervina ne znači istinski dati tome prednost, već dovesti u pitanje upravo rečeno. Za razliku od Viktora u *Privatnoj stvari*, on nema dijaloškog suparnika, stvarnu osobu s kojom raspravlja, već se uglavnom vrti u unutarnjem monologu koji za njega često znači dijalog između dva Ervina. U tome se krije ambivalentnost glavnog junaka jer on se nikada istinski ne odlučuje. On propituje, čak provocira koliko čvrsto stoji upravo rečena konstatacija ili kako bi Camus rekao: pobunjenik više izaziva, no što nijeće (usp. Camus 1971: 31) ili kako iščitavamo iz samog romana na tragu Kierkegaarda: „Saopćavajući sudbinske odluke, čovjek je izlazio iz svog pravog postojanja“ (Cvitan 2002a: 183).

---

⁴Cvitanov neologizam iz romana *Ervin i ludaci*.

⁵Iz citata je također vidljivo da je u Ervina mlado uvijek povezano s lijepim, a staro s ružnim.

Ervin privilegira mladost jer je ona za njega prošla, odnosno više ga se osobno ne tiče. Zapravo njegova je logika antilogika u kojoj on ima pravo na vrhunsku i najpraviju nesreću. To potvrđuje i njegov doživljaj nesreće glavne ženske protagonistice Ele:

„Izgledalo je, bogamu, zaista da je ona bila nesretna, a to mu nikako nije ulazilo u njegovu opću shemu da je on vrhunski nesretnik.“ (ibid.: 136)

Ervin traži pravo na nesreću te ju svjesno bira kao jedino čime se može suprotstaviti idealu sreće (usp. Nemec 2010: 159). Svjesnim izborom nesreće Ervin upravlja vlastitim životom i prividno se izbavlja iz uzda sudbine, kozmosa, boga i vraga.⁶ Nenad Rizvanović, književni kritičar i spisatelj, napominje da Ervin ne želi sreću pod pogodbom, već želi bezuvjetnu nesreću jer jedino nju može svjesno izabrati (usp. Rizvanović 1993: 135).

Subjekt Cvitanovog romana *Polovnjak* neprestano podsjeća kako je u mladosti sve bilo ljepše. Između ostalog, to pokazuje na vrlo jednostavnim primjerima: u mladosti si kruh u dućanu mogao i popišati, sada ga u starosti ne može dirati ni rukama (usp. Cvitan 2002a: 56) ili zakasniti u mladosti značilo je tajnovitost, u starosti znači samo običnu neodgojenost (usp. ibid.: 143), raščupanost je u mladosti bila zavodljiva, sad je bila neurednost (usp. ibid.: 59), itd. Upravo navedeni Ervinov privilegiran odnos prema mladosti hiperboliziran je do paradoksa:

„(...) prokleti mladi ljudi još jednom su u prednosti. Oni lakše i umiru, jer im je život objekt koji sa sebe lakše stresaju.“ (ibid.: 142)

Uobičajenu tezu kako je najveća žalost smrt mladoga čovjeka, Ervin surovo izokreće. Imajući na umu citat iz Cvitanova eseja *Mladi*: „(...) a prilično je dvojbeno može li biološko stanje bitno određivati bit Čovjeka (...)“ (Cvitan 2003: 146), moguće je ustvrditi da se subjekt svjesno suprotstavlja općem sudu prema kojem su mladi ljudi u prednosti samo zato što su mladi te se buni što im je biološka prednost omogućila egzistencijalnu prednost.⁷ Prema Lipovetskom u postmodernom dobu tijelo i tjelesnost poistovjećuje se s bićem, sa subjektom, s ličnošću (Lipovetsky 1987: 53). Ono više ne označava niskost i grešnost, već najdublji identitet bića (Lipovetsky 1987: 53). Dijana će u kući na Tuškancu dobiti svoju sobu jer je

---

⁶Na nekoliko mjesta u romanu eksplicitno se navodi da za Ervina bog ne postoji.

⁷U Cvitanu se često može susresti otvoreni protest prema onome što je priroda dala, prema onome što je dobiveno srećom. Tako je Viktor u romanu *Privatna stvar* bijesan na Buću jer mu nikada neće moći parirati zbog prirodno ljepšeg glasa.

mlada, mladi će dobiti zimovanja, ljetovanja, novu odjeću, a roditelji (stari) učinit će sve kako bi im to priuštili. Ovdje se također može naglasiti koliko je Cvitan aktualan i kritičan prema kultu mladosti koji u suvremenom svijetu sve više uzima maha.

U kritičkom odnosu prema kultu mladosti Cvitan ustima svojega lika često progovara nemilosrdno i gotovo bizarno. Književni kritičar Zdravko Zima nazvao je to fantastičnom i gotovo sablažnjivom iskrenošću napominjući da bi mu to neki čitatelji mogli zamjeriti (usp. Zima 1990a: 21). Ervin, iznerviran nekom od Dijaninih izjava, govori o starim pohotnim manijacima i mladim bespomoćnim djevojčicama gdje do sarkazma izokreće ustaljenu predrasudu o starim pohotnim muškarcima koji vrebaju djevojčice:

„Što su se, kvragu, te djevojčice tako umislile? Misle da se potencija nalazi na cesti? Još će se one, kvragu, načekati na dobar silovateljski organ, još će u organiziranim potjerama tražiti opasnu, mračnu, stariju muškarčinu da izvrši zločin nad njima (...). A tim djevojčicama je tako užasno dosadno samima se vraćati iz škole, i jedno dobro silovanje bilo bi, zapravo, red od tih zalijenjenih manijaka.,, (Cvitan 2002a: 64)

Dakle, Zima točno zaključuje da se Cvitan usuđuje govoriti o stvarima o kojima se nitko drugi ne usudi, bilo zbog straha, bilo zbog obzira. Međutim, radi li se ovdje o iskrenosti ili smišljenoj provokaciji, izražavanju bijesa prema ograničenim i ustaljenim predrasudama i standardima?

Odbojnost prema mladosti bila je odbojnost prema prošlosti i fiksacija na budućnost, a vjerovanje da će sutra sve biti drukčije i da će se sutra sve riješiti, vjerovanje je u sutra koje nikada neće doći: „Obožavao je stvar ostaviti za sutra. A to je kod njega značilo – ne obaviti je više nikada.“ (ibid.: 83) ili „Nikada. Njegova najljepša riječ.“ (ibid.: 84). Zapravo čekajući budućnost, ništa nije čekao jer je budućnost uvijek bila nedohvatljiva, uvijek je bila tamo negdje. Dakle, budućnost je za njega bila nikada. Slaba memorija bila je za njega svjesna mržnja prema prošlosti (ibid.: 87). No, svaka se Ervinova tvrdnja prije ili kasnije opovrgava jer to je mehanizam njegova mišljenja – reći nešto, konstatirati, a onda konstataciju izokrenuti. Tako to funkcionira i u odnosu prema mladosti jer se zavist ili ljutnja prema mladosti u Ervina neočekivano pretvarala u nostalgiju. Subjekt govori o mladosti kao o vremenima kada su mu niski porivi i niska zadovoljstva dolazili tek usputno i kada su mu ljudi i druženja, koja u starosti prezire, donosili zadovoljstvo:

„Gdje je ta mladost, gdje je to djetinjstvo kad se tako malo pilo, kad se čak i malo jelo, kad su nam piće i jelo bili samo povod za te nezaboravne susrete, za te nezaboravne razgovore.“ (ibid.: 60)

Uz pojam mladosti Ervin veže čak i sreću koja mu je tuđa i neprihvatljiva jer kako kaže: „on je strašno puno imao protiv sreće, jer je uvijek bila protiv njega“ (ibid.: 163). Ovim paradoksom razotkriva se zatvoreni krug unutar kojeg se glavni junak kreće: on je bio protiv sreće jer je sreća bila protiv njega, a sreća je bila protiv njega jer je on bio protiv nje. Ipak, mladost je za njega bila oznaka „Radosti, Sreće, Raja“ (ibid.: 169) koji se zrcale u očima šesnaestogodišnje Dijane, dok istodobno u njegovima naviru suze za izgubljenim vremenima.

Više citirana nostalgična rečenica „Gdje je ta mladost...“ u kontekstu Cvitanova pisma može se shvatiti jedino patetično kao suprotnost ironiji, sarkazmu i cinizmu, prevladavajućim postupcima u suočavanju glavnog lika sa svijetom, što dodatno potvrđuje dihotomičnost subjekta. Stoga ne čudi da je patetika Ervinu bila nevjerojatno bliska ironiji: „Patetično, patetično, patetično, kada ne može biti do kraja ironično, ironično, ironično“ (ibid.: 26). Dati prednost cinizmu u odnosu na patetiku bio je lakši i jednostavniji put: „jer je lakše misliti cinički, jer je cinizam bio linija manjeg otpora“ (ibid.: 21). Ervin svoje stavove, pa tako i postupke gotovo uvijek dovodi do ekstrema: ili je patetičan, ili je ironičan. Kako bi pobjegao od patetike, empatije, romantike i melankolije, bira ironiju, sarkazam, cinizam i mizantropiju. Izmjene patetike i ironije vidljive su i u prvom dijalogu s Elom kada Ervin iz mrzovoljnih, ciničnih i zajedljivih komentara prelazi u romantične i patetične: „A kad biste bili jedina istina moga života“ (ibid.: 20). Vrlo se često događa da je Ervin patetičan kada govori o Eli i s njom: „(...) MENE pustite da koračam svojim putem, prema suncu, mjesecu, zvjezdanoj noći, Eli“ (ibid.: 123) ili „(...) nije mladost ni to tijelo, iako jest, jest, samo tijelo, nego je mladost prasak svjetlosti, Ela je naprosto svijetla, a Vera je tamna“ (ibid.: 148), čak se i Ela čudi komentirajući kako mu ne pristaje patetično govoriti (usp. ibid.: 20).

Slični, nagli prelasci iz jedne krajnosti u drugu prepoznaju se i u odnosu prema starosti i mladosti. Ili privilegira starost nad mladošću, ili mladost nad starošću, a vrlo često završava s negacijom i jednog i drugog. Nikada ne afirmira oboje jer subjekt uvijek raspolaže binarnim oprekama, komplementarnim antonimima gdje je negacija jednoga ravna potvrđivanju drugoga, odnosno posrijedi su dva suprotstavljena značenja koja se dopunjuju do točke potpuna obuhvaćanja kakva svojstva ili odnosa (Šarić 2007: 113).⁸ Da bi se antonimi uopće

---

⁸Primjerice, antonimi *živ* i *mrtav*. jedan isključuje postojanje drugog jer čovjek ne može biti i živ i mrtav.

moгли dovesti u značenjsku vezu, trebaju imati sva zajednička obilježja, osim jednog zbog kojeg su onda u antonimnom odnosu.⁹ Međutim, Ervin u romanu opovrgava da su starost i mladost uopće u ikakvu odnosu: „Između mladosti i starosti nema usporedbenog mosta, čak niti u negaciji“ (Cvitan 2002a: 151). Negirajući postojanje poveznica unutar najrazvidnije opreke Starost – Mladost ostvarene čak u povezanim odnosima polariziranih likova (likovi starci: Ervin, Vera, Jasna – Debela Aktivistkinja i likovi mladi: Ela, Dijana, Željko), Cvitan svoj diskurs dovodi do apsurdna.

I premda se glavni junak tijekom cijelog romana koleba između mržnje, ljutnje i zavisti te tuge, nostalgije i žaljenja za izgubljenim vremenima, ideal sreće i zadovoljstva ne pronalazi ni u starosti ni u mladosti:

„On sam – Ervin, kad je bio mlad, osjećao se užasno podločan starima, a sad zavidan mladima, i čitav mu je život, eto, protekao u nekim mehaničkim skretanjima duše u rukavce nesreće.“ (ibid.: 21).

2.1.1. DJETINJSTVO

U romanu *Polovnjak* subjekt reminiscira na djetinjstvo samo nekoliko puta za razliku od *Privatne stvari* gdje je toj temi posvećen prvi dio romana ili *Ervina i luđaka* gdje se naznačuje tek u nekoliko redaka. Izgubivši novac, Ervin se prisjeća izgubljenog nalivpera u djetinjstvu. Majku je tada ulovio kako joj se ispod tješiteljskog, blagog, sverazumijevajućeg, sveopraštajućeg, madonskog osmijeha potkrao trijumfalni, likovateljski, sotonski smijeh nad njegovim uplakanim, dječjim, očajnim lišcem (usp. ibid.: 67). U takvom prikazu majke, majke madone i majke sotone, moguće je tražiti razloge formiranja Ervinove ambivalentne личности. Također je zanimljivo kako je u navedenom dijelu romana, gdje se opisuje beznadno traganje za izgubljenim, grafički izdvojena rečenica: „Nikad nije našao ono što je izgubio“ (ibid.: 67).

Pozivajući se na filozofkinju Juliju Kristevu, nemogućnost pronalaska izgubljenog moguće je tumačiti kao uzrok melankolije i depresije od koje je Ervin patio te na koju vrlo eksplicitno i sâm ukazuje. U djelu *Crno sunce* Kristeva izvore depresivno-melankolične¹⁰ osobe potvrđuje u gubitku objekta s kojim se čovjek prvi put susreće u ranom djetinjstvu,

---

⁹Primjerice, antonimi *brz* i *spor* oboje su pridjevi koji označavaju način kretanja ili izvođenja određenih radnji, ali u različitom vremenu, tempu ili ritmu.

¹⁰Naglašava njihove nejasne granice pa depresija i melankolija za nju čine nerazdvojivu strukturu.

kada gubi majku, te cijeli život traga za zamjenskim objektom¹¹ koji će mu nadomjestiti izgubljeno (Kristeva 2014: 12). Ako ne pronade Drugo, tuga postaje nadomjestak (Kristeva 2014: 14). Kristeva se poziva na psihoanalitičku teoriju (Abraham, Freud¹², M. Klein) objašnjavajući ambivalentan odnos tugujućeg prema objektu tugovanja jer on u sebi skriva i mržnju i ljubav prema izgubljenom objektu (ibid.: 13). U samom naslovu jednog od poglavlja krije se ambivalentnost tugujućeg: *Depresivna osoba: puna mržnja ili ranjena* (ibid.: 13) te ga vrlo lako povezujemo s glavnim likom Ervinom. Ervin je prekinuo i uništio odnose sa svim ljudima, on nema Drugog, on je Jedan. Ali problem je u tome što on smatra da ga ni Drugo ne može učiniti zadovoljnim pa ni on sâm sebe.

U jednom drugom osvrtu na djetinjstvo Ervin se s nostalgijom i s radošću sjeća tih vremena kao bezbrižnog i radosnog razdoblja:

„Sjećao se sebe kao dječaka, s obrazima svježine raženog pepela, kako je nekad ustajao, oblačio džemper, darovan iz Amerike, i jurio u školu. Sve je bilo veliko, okruglo: kapi kiše na golim granama kestena bili su sjajni orasi, oči djevojčica kojima se sviđao u tom inozemnom džemperu, bile su presvučene nekom posebnom sjajnom svilom, igrale su, usta su im stalno brbljala, i on sam je bio stalno u pokretu, govorio je brzo i mnogo, smijao se, svjetlucava mast mladosti sapinjala je obraze da je osjećao zategnutost.“ (Cvitan 2002a: 95)

Ovdje je prikazan novi Ervin koji kovačičevski privilegira selo i život u prirodi, ovdje urbani čovjek od glave do pete (usp. Nemec 2010: 164) crpi energiju iz prirode te mu grad prestaje biti zavičaj.

Navedeni, idealizirani prikaz djetinjstva u posljednjem poglavlju preoblikovao se u svoju suprotnost. Takav završetak autor najavljuje u počecima romana kada bosonogi siromašni dječak Ervin izbjegava čavle na putu iz škole. Na kraju romana Ervin se nalazi u podstanarskoj sobici, očajnog i sumornog ozračja, između Palmotićeve i Petrinjske ulice. Subjekt je okružen sivom i žuto-crnom prašinom, hodnicima popišanim od mačaka, tuberkuloznim vrtom (usp. Cvitan 2002a: 186), nalazi se u sobici s daščanim podom bez

---

¹¹Dalibor Cvitan u svome romanu taj zamjenski objekt naziva Drugo s velikim početnim slovom.

¹²Freud u svome djelu *Žalovanje i melankolija* (u engleskom prijevodu *Mourning and Melancholia*) opisujući razliku između žalovanja i melankolije govori kako je melankolija kompleksnija zbog osjećaja ambivalencije prema izgubljenom objektu (osoba istodobno osjeća ljubav i mržnju) (usp. Freud 2005: 216).

danjeg svjetla sa zajedničkim zahodom. Sve je to Ervina vratilo na početak, u njegovo djetinjstvo:

„Poslije toliko godina učenja, napredovanja, stjecanja karijere, vratio se tamo gdje je počeo, u svoje jadno i bijedno djetinjstvo, gdje je majka ribala daščani pod, a on promatrao zelenu rđu, zelenu sluz i mahovinu kako otpače rubove zahodske školjke i lavaboa.“ (ibid.: 187)

U istom poglavlju komentira obrok u obližnjoj javnoj kuhinji gdje se sada hrani: „to ga je podsjećalo na sirotinjsku hranu u djetinjstvu“ (ibid.: 189). Povratkom na početak zatvara se životni krug Ervina Lakošte. Frojdovskim terminima moguće je okarakterizirati Ervinovu osobnost kao povratak iz dosegnutog *superegau id*. Povratak na početak nagovještava se tijekom romana: „(...) približavanje dalekoj prošlosti, gdje smo ležali pravi mi“ (ibid.: 166). Krenuvši od *ida* i dosegnuvši *superego*, subjekt se vraća *idu* poput Kamovljeva Arsena. Cvitan nam ovakvim završetkom sugerira temeljna filozofska pitanja: Je li put od divljaštva prema kulturi progres? Je li trijumf kulture zapravo pokoravanje društvenim normama i smrt individuumu?

Ambivalencija se ogleda u odnosu prema djetinjstvu u kojem je djetinjstvo istodobno rajska slika punine života, ali i slika socijalne bijede i prljavštine. Dvojaki odnos također je uočljiv i u odnosu prema majci gdje je majka uvijek žuđeni objekt ljubavi koji se nikad nije ostvario zbog čega je i objekt mržnje (majka madona i majka sotona).

2.2.NAGON – INTELEKT

Pojam sreće koji se Ervina rijetko kad ticao, ponekad ga se ipak dotakne. Kao što je više puta ukazano središnji lik sreću povezuje s prošlošću, s onim što je bilo, te s budućnošću, s onim što će biti (odnosno neće biti). Iz tog proizlazi da ga sreća u sadašnjosti uvijek zaobilazi. No, nekoliko puta u romanu Ervin je istinski sretan. Životnu radost u njemu pobuđuju jelo i piće:

„Ervin osjeti kako iz svakog malog ljubičastog mišića bunceka i svake sante piva u njegovu grlu izbija prava, nepatvorena, potpuno otvorena i konačna životna radost.“ (ibid.: 30)

Ervin je bio najsretniji kada bi u osami mogao jesti kako ne bi morao pred Drugim, najčešće ženom, susprezati svoju proždrljivost i istinsko uživanje u hrani i piću (koje je beziznimno i uvijek bilo pivo). Subjekt je odbacio intelekt i podao se tjelesnim užicima dajući prednost nagonskom, što Zdravko Zima u svom eseju ističe kao jednu od proturječnosti: intelektualni imperativi nasuprot prizemnim izazovima tijela (usp. Zima 1990a: 20). Ovakav tip osamljenika obično bježi u umjetnost, ali Ervin nije pronašao utočište u stvaranju: ¹³on bježi u ono najiskonskije u čovjeku, u nagon. Ovdje je važno naglasiti da njega interesira isključivo nagonski užitak za koji mu nije potreban Drugi, za razliku od nekih antijunaka hrvatske književnosti, njegovih prethodnika, kao što su Đuka Begović ili Arsen Toplak. Kad se radi o spolnom nagonu, nagonsko prestaje biti domena njegova interesa jer mu je za njega također potreban Drugi. Prema tome spolni instinkt onemogućio bi mu potpunu vlast nad sobom i bio bi primoran na ovisnost o Drugom.

Ervin odbacuje svoj intelekt i predaje se nagonskom, ali to ga ne sprečava da bude intelektualni elitist, kritičan prema drugim likovima, postupcima i izrazima. Najava intelektualne propasti glavnoga junaka iščitava se tijekom cijelog romana: ne piše znanstvene radove, nije u tijeku s novim sociološkim strujanjima, na znanstveni simpozij dolazi sa sklepanim i prepisanim referatom od prijašnjih godina. A na kraju romana spustio se najniže: gleda trećerazredne hongkongške filmove s neobrazovanim, priprostim ljudima kojima je psovka na platnu vrhunac humora. Objeduje zajedno s marginalnim likovima kao što su prostitutke, a novine su postale križaljka i sredstvo rasonode. Ako Cvitanove romane promatramo kao trilogiju, Ervin u *Polovnjaku* nagovještava kasnijeg Ervina u *Ervinu i luđacima* za kojeg su knjige listovi trule salate na posljednjoj polici hladnjaka, koji čita isključivo pornografiju i stripove te živi kroz televiziju. Također, Ervinov prethodnik je Viktor iz *Privatne stvari* koji završava zadivljen marginalnim prostitutkama kao slobodnim i autentičnim bićima u ovom svijetu. No, je li se glavni junak *Polovnjaka* uistinu srozao na društvenoj ljestvici ili samo bježi od svih lažnih intelektualaca, mediokritetskih i ograničenih mišljenja, ustaljenih izraza i fraza velikih i cijenjenih intelektualci koji ga okružuju? On bježi od konvencija koje su česte čak i u obrazovanim, akademskim krugovima u kojima se kreće. Pa tako na duhovit način kritizira neinventivan izraz drage mu Ele „udri brigu na veselje“ ili Verin „od a do ž“. Hrana i piće bijeg su od lažnih intelektualaca s kojima je prisiljen susretati se, ali i bijeg od vlastitog intelekta jer kako kaže:

---

¹³Iako ima doticaja s umjetnošću kao recenzent, ali ne kao kreativni stvaralac.

„Kvrugu inteligencija, to vrhunsko sljepilo divljenja samome sebi, koje inteligentne ljude sprječava da ikada vide svijet. Putuju tako u futroli vlastite inteligencije, u putujućem grobu uma tavore svoj život, ne proživjevši nikad ništa Drugo do sebe.“ (Cvitan 2002a: 103)

Tom izjavom subjekt implicira da intelekt koji posjeduje nije nikakav dar, već teret koji ga je zatočio i koji mu je onemogućio da se uklopi u svijet. Očigledno je da je Ervin svjestan svoje intelektualne nadmoći koju smatra slabošću pa se tako vrlo često egoizam u amplitudama izmjenjuje sa samokritičnošću i samosažaljenjem.

Intelektualnom elitizmu glavnog junaka suprotstavljene su animalne usporedbe kojima roman obiluje. Subjekt pridaje animalne osobine svim likovima u romanu, a ponajviše sebi. Te animalne usporedbe obično ne ostaju samo u pukoj komparaciji, nego se dalje razvijaju u gradaciji:

„Njen nekadašnji fin, izvijen, simpatično lukav lisičji izgled šiljasta nosa i širokih jagodica, koji je asocirao na mladu, riđu divljinu njene vaginalne jazbine, sad se pretvorio u nacerenu masku ustrijeljene tete-lije, kojoj je jedini osmijeh pruga usirene krvi u kutu usta, a lice joj ne izražava ništa osim dolijale lukavosti sitne seljačke prostakinje, koja krade iz gluposti i blesavo zaglavluje.“ (Cvitan 2002a: 8)

U citatu je pomoću gradacije izražen kontrast između mladosti i starosti, snage i ljepote te poleta i iscrpljenosti. Animalne usporedbe gotovo uvijek ukazuju na čovjekove negativne karakteristike, primjerice o plaču – „Bio je to za njega grozan gadan zvuk, kao od svinje koju kolju“ (ibid.: 78) ili „(...) zatulivši poput slinave, debeljuškaste, a po lovcima ranjene tuljanice, sklupča se na kauč, kevčući kombinacijom krika lisice, tuljana i pauna“ (ibid.: 92). Ervin uspoređuje svoju garsonijeru s neopranim vučjim kavezom (usp. ibid.: 135), što dalje razrađuje u dojmljivu alegoriju. Njegova garsonijera ne smrdi od vučjeg vonja, nego od njegove samotnjačke biti (usp. ibid.: 135). Vučji su kavezi u svim zoološkim vrtovima uvijek negdje po strani u odnosu na atraktivnije životinje. Ervin ovdje uvodi drugu moguću opreku riječi staro: Staro – Novo. Vuk žudi za starim, a njegov smrad odgovor je na novo za čim su žudjeli svi ostali. Smrad je bio odgovor na nove uvjete života, na civilizaciju, na grad, na novi ambijent (usp. ibid.: 135). Ervin rijetko koristi animalne usporedbe za ono lijepo u čovjeku. Tragovi toga mogli bi se pronaći u doživljaju Ele koju gotovo nikad ne uspoređuje sa životinjama. Kada to jednom usput učini, ona je labud:

„I svinjska žalost mu je ispunjala srce dok je ostavljao bratsku svinju, da bi se pridružio oholom, surovom labudu.“ (ibid.: 124)

No, u ovoj interpretaciji klasični simbol svjetlosti, ljepote i elegancije, dobiva nove, negativne attribute: ohol i surov.

Animalni prikazi kojima roman *Polovnjak* obiluje mogu se povezati s dehumaniziranošću svijeta u kojem živi glavni junak, a koja ga je kao izdvojenog pojedinca snažno pogađala. Pridajući likovima animalne osobine, Cvitan ističe kontrast između nagona i intelekta, životinjskog i humanog.

Antipodi, intelekt kao obilježje čovjeka i nagon kao obilježje životinje, jednako su prisutni u Ervinovim postupcima i razmišljanjima te su nepomirljive sastavnice njegove ličnosti. S jedne je strane najvjerniji sljedbenik kulta gurmanstva i kulta nagona, s druge se pak ne može izbaviti iz uzda intelektualnog elitizma. Sukob antinomija Ervina lišava slobode i ograničava mu položaj. Cvitanova je namjera i karikirano (Ervin proždrljivac) i hiperbolično (Ervin autistični intelektualac) prikazati rascjep unutar suvremenog čovjeka koji nije uspio nadvladati animalno niti pronaći intelektualni put u svijetu nebrojenih mogućnosti i informacija. Strukturirajući Ervina kao raspolovljenu ličnost, autor implicira filozofsko pitanje: Što je čovjek i kakva je njegova priroda?

2.3.SUBJEKT – DRUGI

Za čovjeka postmoderne ne postoje tabui (usp. Lipovetsky 1987: 9), svatko ima pravo izreći mišljenje o svemu i svačemu. Razoreni su svi tabui, od tjelesnih do duhovnih, no jedan je novi neprimjetno zauzeo svoje mjesto – tabu ljubavi. Neugodno je izlagati vlastita osjećanja jer se na taj način otvara put Drugome. Novi čovjek je narcis koji nastoji negirati Drugoga. Ukidanjem Drugoga fokus se premješta na subjekt. Opreka Subjekt – Drugi ukinuta je i zamijenjena beskonačnim atomiziranjem samoga sebe, a što se više analizira Ja, to ono traži sve više analize i terapije (usp. ibid.: 49). Ukidanje drugosti ne znači dobro za subjekta, naprotiv, znači podjelu unutar sebe: „*Ja je netko drugi* predstavlja početak rađanja jedne nove drugosti, kraj bliskosti Sopstva sa Sopstvom (...)“ (ibid.: 53). Odnosi su ukinuti jer je pojedinac potonuo u sebe. Ipak, očaj narcisa krije se u tome da je subjekt suviše zaokupljen sobom da bi ga Drugi zainteresirao, da bi izašao iz sebe te nedovoljan samome sebi, nedovoljno zaokupljen jer i dalje žudi za emotivnim odnosima s Drugim (usp. ibid.: 68). Očaj narcisa uzrokovan nemogućnošću izbora (Ja ili Drugo) zatočen je u strukturi ličnosti.

Ambivalentnost između drugosti i jednosti bit će prikazana na primjeru Ervina Lakošte, subjekta romana *Polovnjak* Dalibora Cvitana, u poglavljima *Samoća*, *Ljubav*, *Ela* i *Perspektive*.

2.3.1. SAMOĆA

Završetak romana *Polovnjak* obilježavaju dva pojma: *užas* i *uznesenje*. Dva antonimna pojma istaknuta u posljednjem poglavlju još jednom potvrđuju kako su ekstremne krajnosti jedini Ervinovi načini suočavanja sa svijetom. Navodeći ih tek na kraju romana, pisac potvrđuje mehanizam mišljenja glavnog lika tijekom cijelog romana – ambivalentne izmjene od jedne krajnosti do druge. Osamljeno stablo u dvorištu novoga prebivališta pobudilo je u Ervinu užas i uznesenje: „(...) gdje je raslo upravo jedno takvo jadno, samo stablo, koje ga je u isti mah toliko užasavalo i uznosilo“ (Cvitan 2002a.: 187).

Što je Ervina zapravo plašilo, a što očaravalo? Strahovao je od sebe, od svoje samoće te je istodobno narcisoidno bio zadivljen samim sobom, dovoljan sebi samome. Samoća je bila posljedica nedostatka interesa za Drugo i posljedica nesposobnosti živjeti s Drugim. Lipovetsky tvrdi da je to obilježje postmodernog čovjeka koji se ne zna nositi sa slobodom koju nudi postmoderni doba: „Sloboda je (...) proširila pustinju, apsolutno stranaštvo u odnosu na bližnjeg“ (Lipovetsky 1987: 42).

Ervin je odlično metaforički prikazan u liku stabla koje samo raste u tuberkuloznom vrtu kao bolesnik i radije se probija kroz otpalu žbuku nego da bude sa svojom braćom u parku ili šumi (usp. Cvitan 2002a.:186). Za njega je jedino takvo stablo bilo autentično, jedino je moglo izvorno egzistirati:

„Jer takvo je stablo bilo jedino pravo. Stabla u šumi, prirodi, kakva dosada! Ima ih previše, gube se jedno u drugom, u mnoštvu. Ali ova stabla u stražnjim dvorištima, uz crne, promokle letve kokošinjaca, uz ograde balkona pod prst debelim izmetom golubova, ovo stablo, koje je pojeo smog, posrao golub, spalile splačine prolivene iz nečijeg lavora, polomile okrutne dječje ruke i noge, izgrebale mačke i psi – takvo stablo bilo je za Ervina raskoš kojoj se nije mogao oduprijeti.“ (ibid.: 186)

Stablo je zapravo matoševski jablan iz soneta *Jesenje večer*, ali Cvitan ga je na svojevrsan način lišio romantike i poetičnosti te mu dodao naturalističku, stvarnosnu, čak karikaturalnu notu. Ozračje je u oba djela tmurno i beznadno. U romanu je do krajnosti

dehumanizirano: nema traga kućicama ili tornju ni iz magle. Stablo se unatoč svim nepovoljnim uvjetima probija. Cvitanovo stablo daleko je od toga da bude gordo, ali je zasigurno poput Matoševa samac usred svemira, samac usred prljavštine grada. Dvojaka vrijednost subjekta prema stablu u posljednjem poglavlju (užas i uznesenje) sjajan je primjer ervinovske bolesti i primjer za definiciju pojma ambivalencije iz različitih rječnika psihologije i psihijatrije: ambivalencija je istodobna prisutnost suprotnih vjerovanja, želja, stavova, ideja ili emocija (npr. ljubav i mržnja) unutar jedne osobe koja je usmjerena prema određenoj osobi, predmetu ili okolnostima (usp. Roethelein 2006: 25, Dryden i Neenan 1997: 4).

Samac usred svemira ne trpi podstanare u sebi (usp. Cvitan 2002a: 53), ne želi da itko proдре u njegovu unutrašnjost.¹⁴ Stablo kao raskoš osamljenosti istodobno je i slika prljavštine i odvratnog ambijenta iz kojeg izrasta. Ervin je bio sâm, ali je bio sâm vlasnik svoje samoće (usp. Cvitan 2002a: 53). Osjećaj samoće bio je najintenzivniji kad je bio u mnoštvu, a kad je bio posve sâm, opet nije bio dokraja zadovoljan jer tek tada je nedostajalo ono Drugo. Stoga je Ervin svoju samoću svodio na fiziku, čistu mehaniku, opipavanje radijatora, mjerenje brzine vožnje i pristajao, koliko god ju je prezirao, na uvjete *pragme*¹⁵ i mehanički lektorski posao. Samoća je za njega prokletstvo kad je sam kod kuće, čežnja kad je u društvu. Na kraju romana ipak se odlučuje i bira samoću jer je takav izbor jedino istinsko postojanje.

Na primjerima je pokazano da je temu samoće moguće promatrati dvojako u kontekstu romana. Metafora stabla pokazuje dvojnost subjekta prema temi samoće: samoća u njemu pobuđuje istodobno užas i uznesenje. Temom samoće bavio se Gilles Lipovetsky u svome eseju *Čista ravnodušnost*. Postmoderni čovjek čim ostvari željeno, željeno postaje nepodnošljivo: „čovjek traži da bude sam, uvek sve samlji, i istovremeno ne podnosi samog sebe, na samo sa samim sobom“ (Lipovetsky 1987: 42).

2.3.2. LJUBAV

Ervin je za ljubavlju kao i za srećom istinski čeznuo, ali svjestan teškog dostizanja jednog i drugog, birao je suprotno jer je to bio jednostavniji put. Znao je da uvijek može imati nesreću i mržnju zato što mu za njih nije potrebna afirmacija Drugoga. Izabiranjem takve opcije stjecao je prividnu kontrolu nad svojim životom jer je ovisio sâm o sebi. Birao je

---

¹⁴Što se u drugom dijelu priče o Ervinu i dogodilo. U romanu *Ervin i luđaci* Ervina opsjedaju tri podstanara: Donžuan, Inferiorac i Demon.

¹⁵Cvitanov termin iz romana *Ervin i luđaci*.

nesreću za koju nije trebalo ništa dodatno učiniti, samo odbaciti Drugo. Već je ranije bilo riječi o Ervinovu odbacivanju nagonškoga¹⁶ kad mu je potreban Drugi, a što s ljubavlju koja je neostvariva bez Drugoga? Ako izostavimo Drugo, ostaje samoća. Samoća je ona zbog koje žudi za Drugim, za ljubavlju. Ervin razlikuje dva koncepta ljubavi: ljubav je *imati* (ljubav je objekt) te ljubav je *biti* (ljubav je subjekt) (usp. Freud 1986: 228).¹⁷ Ne zanima ga ljubav kao apologija privatnog vlasništva (usp. Cvitan 2002a: 160); on ne traži ljubav koja je značila *imati*, on želi postati željeno, prepoznati sebe u Drugome. U posjedovanju nema apsolutne vrijednosti: *imati* znači ljubav učiniti konkretnom. On ne želi biti s Elom sve dok ona ne postane on (usp. *ibid.*: 116), on ne može dolaziti kući Dijani i Veri jer u njima ne prepoznaje sebe (usp. *ibid.*: 176). A gdje prepoznaje sebe? Ervin se najbolje vidi u samoći, iako ga ona guši i ne zadovoljava, što ga ponovno dovodi na početak. U samoći se rađa čežnja za Drugim u kojem bi se Ervin trebao prepoznati. No, ne uspjevši, povlači se u osamu. Ervin je žudio za prepoznavanjem sebe u Drugom, ali beskompromisnost mu nije dopuštala da pristane na Drugoga koji to ne može ispuniti pa je ostao vječiti osamljenik. I premda kritizira predodžbu ljubavi kao posjedovanja i želi ljubav koja znači *biti*, Ervin nije vjerovao ni u taj drugi koncept ljubavi, u mogućnost prepoznavanja u Drugome, zapravo nije vjerovao u ljubav. Ljubav je za njega bila ideja koja se nikako nije mogla realizirati.¹⁸ Biblijska teza da dva bića postaju jedno, popraćena je Ervinovim cinizmom: „(...) pa će dva bića postati jedno, tj. nijedno“ (*ibid.*: 90).¹⁹

Subjekt je osamljenik koji čežne za tuđom ljubavlju, a u tome ga zapravo najviše odbija riječ tuđ jer to znači da više nije dio njega. Ljubav je bila tuđost. Kada su bili mladi, Vera i Ervin bili su u izmjeničnoj, kružnoj sinkroniji ljubavi i tuđosti (usp. *ibid.*: 74). U ljubavi ga je najviše ometala tuđost druge osobe. Odnos muškarca i žene prikazan je negativno, ne samo u seksualnom smislu, nego i u ljubavnom jer davanje drugom, gubitak je sebe, na tragu Sartrea „drugi nas krade, ništi i postvaruje“ ili „pakao – to su drugi“ (Zurovac 1980: 19). Dakle,

---

¹⁶Pri tom se misli na spolni nagon.

¹⁷Filozof, sociolog i psihoanalitičar Erich Fromm u svome djelu *Imati ili biti?* objašnjava razliku između *imanja* i *bivstvovanja*: „(...) da su imanje i bivstvovanje dva temeljna modusa iskustva, pomoću kojih se određuju razlike između individualnih karaktera i raznih tipova društvenog karaktera“ (Fromm 1979: 68). Također, Fromm navodi kako u modusu *imanja* ljubav znači ograničavanje, zatvaranje i ugušivanje, a u modusu *bivstvovanja* ljubav je oživljavanje, povećanje životnosti, proces samoobnavljanja i samouvećavanja (usp. Fromm 1979: 90).

¹⁸Kasnije će biti riječi o sukobu između ideje i realnosti.

¹⁹Slično čini i s Isusovom zapovijedi ljubavi „ljubi bližnjega svoga“ smatrajući ju pleonastičnom. Zapravo naglašava besmisao zapovijedi jer da bi bio voljen, bližnji se podrazumijevaju.

subjekt ponovno potvrđuje da u ljubavi nije moguće pronaći sebe: „(...) ljubav je bila želja za Drugim, a ne za samopotvrđivanjem sebe Jednoga“ (Cvitan 2002a: 90).

Ipak, Ervin je vjerovao u mogućnost prepoznavanja sebe u djeci, što Cvitan potvrđuje u svome eseju *Djeca* misliju da nas djeca otkupljuju od smrti i produžuju nam život poslije smrti (usp. Cvitan 2003: 157). Iako je subjekt u to vjerovao, istodobno je to i demantirao jer to je bilo suviše mehaničko sredstvo za postizanje tako visokih ciljeva, kako kaže (usp. Cvitan 2002a: 177). No, strah od smrti uzrokovan nedostatkom potomstva, Ervin ne skriva jer zavidi Veri što će izbjeći smrt tako što će poživjeti u svojoj kćeri i unucima te će ostati vječna, a njemu će se svijet izmaknuti i nepovratno će nestati s lica zemlje. Pomanjkanje želje za potomstvom u vidu bezuvjetne brige za Drugo moguće je tumačiti kao krajnji rezultat gubitka interesa za Drugo te dolazak vremena u kojem će Narcis prevladati (usp. Lipovetsky 1987: 43 – 68).

Hranu je Ervin istinski volio, budila je u njemu životnu radost zato što će ući u njega, iskonski i primitivno, te će u punoj mjeri sadržaja postati on. Za njega bi bilo najjednostavnije kada bi mogao poput kanibala pojesti Drugoga, to bi bilo najsigurnije i najvrsnije prepoznavanje. To je potvrđeno i u kratkoj raspravi o gostoprimstvu unutar romana. Za njega je uzeti hranu i piće u gostima značilo doslovno uzeti tuđu ljubav, prepoznati se u Drugom:

„Ne, nije to toliko zbog stvarne gladi ili želje da iskoristi ono što je besplatno, nego je to više želja osamljenika da se potvrdi kao gost, da što više konzumira, kako bi se to više ispunio tuđim darom, kao znakom tuđe ljubavi prema njemu.“ (Cvitan 2002a: 31)

Ljubav prema živom biću Ervin spominje, no u prošlom vremenu. Izražava ljubav prema Eli, ali s prijekorom prema samome sebi i s uvredom upućenom voljenom objektu: „Kako ju je samo mogao voljeti, biti zaljubljen u osobu tako mizerne inteligencije i ukusa!“ (ibid.: 132). Ipak, Ela mu je omogućila ljubav, barem kao ideju koja je mogla postojati samo daleko od njegove sadašnjosti.

Ljubav i mržnja u Ervinovu razmišljanju povremeno dobivaju odlike sinonimnog odnosa. Ljubav je osjećaj koji je u vlasti članova određenih organizacija: ljubav tajne policije mladosti ili ljubav zločinačkih *demokratskih* i *humanističkih* parola (usp. ibid.: 174). Individua, osjetljiv, dobar čovjek pun je mržnje jer su organizacije u koje se nije uklopio i koje ga nisu prihvatile ljubile samo svoje sljedbenike, a istovremeno širile mržnju i nepravdu spram pojedinca. To potvrđuje i Lipovetsky u svome eseju *Narcis ili strategija praznine* kada govori o suvremenom čovjeku: „Bratstvo više nije ništa drugo do jedinstvo jedne selektivne

grupe koja odbacuje sve one koji nisu dio nje (...)“ (Lipovetsky 1987: 57). Ervin ne vjeruje u ljubav jer mu nikada nije dana – od majke, od žene. Ili ju on nikada nije znao prihvatiti, a drugi su mu je pokušavali dati. On jednostavno nikada nije bio dio najnegativnijeg izraza socijalizacije – klape (usp. Cvitan 2003: 131) gdje se međusobno ljubi, a kolektivno mrzi sve što nisu oni. Glavni je subjekt romana *Polovnjak* tako od najranije dobi čeznuo za ljubavlju, a dobivao je potpuno suprotno – mržnju, kako je on zaključivao. Također, sotonski smijeh majke iz djetinjstva dobiva potvrdu u negativnoj misli o ljubavi: „Đavo je ljubav – sad znam, mislio je“ (Cvitan 2002a: 174).

Kada je riječ o ljubavi, Ervin je zapravo suvremeni Narcis koji je zapao u paradoks. Jer na putu do Drugoga osjeća i potrebu za Drugim i zazor od Drugoga. Za njega je prihvatljivo jedino poistovjećivanje Drugoga s njim. No to ne uspijeva ostvariti u svijetu gdje je pojedinac ugrožen i otuđen od Drugoga. Dakle, ljubavnim odnosom prema Drugom ponovno se potvrđuje ambivalentnost glavnog lika na razini osjećaja.

2.3.3. ELA

Odnos dvojake ljubavne vrijednosti prema ženskim likovima u romanu se može prikazati na najvažnijem odnosu: odnosu između Ervina i Ele. Naravno, to ne isključuje druge odnose koji su također zanimljivi, posebice odnos između Ervina i Vere te preostali odnosi: Ervin i Dijana te Ervin i Jasna. Najrazvidnija opreka između Ele i Ervina ponovno je opreka starog i mladog, Ela pripada kultu mladosti, a Ervin antikultu starosti. Dvojaka vrijednost prema mladosti i starosti realizira se, kako u Ervinovu odnosu prema Eli, tako i u odnosu prema Veri, glavnim ženskim protagonisticama. Ako je Ela simbol mladosti, a Ervinu se Ela u najmanju ruku sviđa, odbojnost prema mladosti prevladana je, ali i potvrđena postavka od koje se polazi – mladost ima epistemološki primat nad starosti. Ipak, Ervin bira Veru svrstavajući se time u antikult starosti, kamo pripada, kako je smatrao. No, Elin lik (Drugo) u ovom će poglavlju poslužiti kako bi se predočio Ervinov doživljaj ljubavi, tj. njegova emocionalna ambivalentnost te Ervinova nemogućnost izricanja onoga što želi, tj. njegova voljna ambivalencija.

Ela je najsvjetliji lik u romanu jer mu ona jedina, kao ideja, može pružiti ljubav i sreću. Ervin rijetko govori o osjećajima koji bi mogli značiti ljubav prema Eli: „nikad nije znao što nosi žena koja mu se sviđa“ (Cvitan 2002a: 106), „ujedno se poboja da možda i nije zaljubljen u Elu“ (ibid.: 106), „kako ju je samo mogao voljeti“ (ibid.: 132), „uzmimo da je ljubio

Elu“ (ibid.: 148). Osim danih navoda o eventualnoj ljubavi prema Eli, tijekom romana se dobiva dojam da je Ervin u najmanju ruku naklonjen Eli, naročito ako se uzme u obzir njegova mizantropija. No, što je s ljubavlju konkretno? U odnosu prema Eli ljubavi je suprotstavljena seksualnost, tjelesnost bez ljubavi. Ervin naziva Elu čistom sportskom igrom bez emocionalne ovlaženosti. Ona je bila pokal, ali i podstanar koji diše, živi i umire s njim (usp. ibid.: 148). Kada govori da je zaljubljen, privilegira ju samo zato što je privlačan seksualni objekt. Ervin se u odnosu prema njoj koleba između ljubavi i tjelesnosti. Ipak, za razliku od Marte, Elinog pandana iz romana *Ervin i luđaci*, zaključuje se da Ela nije svedena samo na čisti eros, iako književna kritičarka Ivana Plejić naglašava da je žena u Cvitanovim romanima uvijek u funkciji erotskog doživljaja koji mu smeta na putu do njegove (ne)sreće (usp. Plejić 1996: 14).

Ervin istodobno želi i ne želi Elu što je razvidno u mnogim situacijama u romanu. Time se potvrđuje definicija voljne ambivalencije prema Bleuleru (Bleuler 1912: 31). Kada ju vozi kući, cijelim putem sanja da ga pozove u goste, a kada to učini, sve za čim čezne njegovi su neživi prijatelji, novine i pivo. Kasnije u stanu svjesno uništava mogućnost odnosa, a na kraju u Opatiji zauvijek završava odnos. Treba se prisjetiti kako je samo bio sretan kada ga je Ela nazvala da joj pomogne oko referata za simpozij da bi joj se kasnije prestao javljati na telefon. U Ervina se s Elom i oko Ele stalno izmjenjuje zaprepaštenje i zanesenost, strah i zanos, užas i uznosenje. Pa tako ideja glavnoga lika o budućem životu s njom, Ervina pretjerano očarava i zanosi. Subjekt sanja o životu s njom, djeci, unucima, srebrnom, zlatnom i dijamantnom piru, da bi odjednom postao zajedljiv i oštar i nazvao takav život ropstvom. Time Ervin Elu dovodi u vezu s Verinim ropstvom i izjednačava ih, premda cijelo vrijeme jasno ističe koga privilegira.

Odluke koje su se ticale Ele, Ervin nije mogao donijeti jer je bio između dviju mogućnosti, bio je neodlučan, nije znao želi li ju ili ne. Bojao se da se sreća koju mu nudi Ela ne raspline u hipu, a s druge je strane izabrao Veru premda to nikada nije želio.

No, zašto se onda nije odlučio za Elu? Čini se da u Ervinovu mentalnom aparatu na kraju uvijek odluči njegova naklonost odgađanjima, što u njegovom slučaju znači izabrati, prema općem sudu, lošije opredjeljenje. Prepušta se tromosti, nepokretnosti, nedjelatnosti ili bira nesreću koja mu je odana, za razliku od sreće koja mu neprekidno izmiče. O izboru nesreće najviše se i pisalo u ono malo literature o romanima Dalibora Cvitana, uglavnom objavljenoj u godini smrti autora, 1993. godine. No, Ervinova želja za odgodom također je jednako zanimljiva. Ervin je kako bi se kierkegaardovski reklo „htijenje bez konačnosti“ (Prohić 1979: 709): „Naprosto bi trebalo ostati tako, u neodlučnosti, u čistoj rastezljivosti egzistencije

(...)“ (Cvitan 2002a: 72). U ovome se citatu krije odgovor na sva Ervinova kolebanja. On nam nudi sve opcije, argumentira jedno i drugo i kada dođe trenutak odluke, povlači se, ne javlja se na telefon, ne dolazi na dogovoreni sastanak, ne pojavljuje se na poslu. Ervin voli ideje, a Ela je ideja. Njega je zaboljelo što se kauč pod Elom ulegnuo jer je to dokaz da je Ela živa, da je Ela stražnjica, da je Ela biće koje postoji, realnost.

Ipak, neke odluke morao je donijeti. Zanimljivo je Cvitanovo rješenje takvih situacija. Završivši poglavlje, sljedeće poglavlje otvara s već donesenom odlukom. Primjerice, središnji je lik morao Veri odgovoriti na ponudu o zajedničkom životu. Vera Ervina nagovara na zajednički život. Iz dijaloga s njom saznajemo da nije baš zainteresiran, a iz unutarnjeg monologa otkrivamo bijes koji je taj prijedlog izazvao. Međutim, u sljedećem poglavlju par već uređuju kuću na Tuškancu. Slično se događa kada Ervin poželi ostaviti sve i otići u podstanarstvo. Poglavlje završava Ervinovim razmišljanjima o toj ideji i njezinom razradom, a na početku sljedećeg poglavlja već se nalazi u smrdljivoj podstanarskoj sobici.

2.3.4. PERSPEKTIVE

To što Ervin zavidi mladosti i mladima ne znači da je mladost za njega bila zadovoljstvo jer o pojmu sreće u Cvitanovu diskursu teško je govoriti: „Samo, dovraga, on se ni u Dijaninim godinama, ni tokom cijele svoje mladosti, nije osjećao kao cvijet“ (Cvitan 2002a: 169). Ipak, Vera, njegova ljubavnica iz mladosti, tvrdi da je bio blag, nježan, pun razumijevanja, dobar... (usp. *ibid.*: 73). No, nesuglasje Ervinova pogleda i pogleda drugih likova nije vidljivo samo u tom primjeru. Roman obiluje situacijama u kojima nas glavni junak Ervin uvjerava u nešto da bi se kasnije otkrilo da situacija nije takva kakvom ju subjekt prikazuje. To se uglavnom doznaje iz dijaloga s Drugim.

Ervin je fokalizator i iz njegova se gledišta saznaje i pokazuju se situacije u kojima on prosuđuje o istini, lijepom i dobrom. Prema Genetteu riječ je o unutrašnjoj fokalizaciji, odnosno roman je dan iz gledišta lika. Uz napomenu da je unutrašnja fokalizacija rijetko kad fiksna, odnosno često je promjenjiva (usp. Genette 1992: 103 – 105), za što se mogu pronaći dokazi u romanu. Milovan Tatarin, pozivajući se na Genettea te njegovo djelo *Tipovi fokalizacije i njihova postojanost*, kritizira Cvitana koji je prema njegovu mišljenju trebao izabrati pripovjedača u prvom licu, a ne u trećem (usp. Tatarin 1993: 89). Iako Genette u istoimenom tekstu napominje da je unutrašnja fokalizacija jednako moguća iz trećeg lica kao i iz prvog.

Potvrdu za neslaganje u interpretaciji događaja Ervina i drugih likova uočavamo na mnogim primjerima. Naime, Ervin Veru naziva ljubavnicom iz mladih dana, jednom od mnogih djevojku s kojom je spavao, a kasnije se doznaje da Vera nije bila samo *seksualnica*²⁰, već i osoba s kojom je Ervin živio dvije godine, s kojom je bio sretan i produktivan, kako Vera navodi. Jednaki je postupak kada Ervin omalovažava samog sebe na intelektualnom i znanstvenom planu, da bi se kasnije iz dijaloga s drugim likovima vidjelo da je uspješan i cijenjen sociolog. Primjerice, Ela upoznaje Ervina s prijateljem Marasovićem koji velikog znanstvenika gospodina Lakoštu, priželjkuje susresti već dugo. Roman je bogat takvim situacijama u kojima se subjekt i Drugi razilaze u percepciji stvarnosti.

Takvo razdvajanje u poimanju svijeta potvrđuje i naglašava udaljenost između subjekta i Drugog. Različite perspektive pokazuju otuđenost Jednog od Drugog, ali jednako tako i Drugog od Jednog. Dokazuju da je u suvremenom svijetu čovjek jedinka, pojedinac koji je prestao biti dio zajednice.

2.4.REALNOST– IDEJA

„Život će ti prolaziti u stalnim zaletima da počneš živeti. Verovatno ćeš odvratiti da je to ipak bolje nego putovati železnicom trivijalnosti i izgubiti se kao atom u vrevi društvenog života.“ (Kierkegaard 1979: 392).

Polazeći od misli Sørenea Kierkegaarda te uzimajući u obzir koliko se esejist Dalibor Cvitan izravno pozivao na danskog filozofa (*Zgranut pred zlom, Pravo na nesreću*), nastoji se razumjeti mehanika mišljenja središnjeg lika. U svom kapitalnom djelu *Ili-ili* Kierkegaard objašnjava kako je izbor presudan za sadržaj ličnosti jer ako ličnost ne bira, pada u iscrpljenost (usp. Kierkegaard 1979:528). Prema njegovu mišljenju, ako se izbor odgađa, što često radi subjekt romana *Polovnjak*, ličnost bira nesvjesno. U Ervinovu slučaju ličnost uvijek bira lošiju opciju (ponekad svjesno, ponekad nesvjesno). Čovjek je zapravo osuđen na izbor koji čini pokop mogućnosti – u tome se krije drama egzistencijalizma (usp. Zurovac 1980: 15), odnosno drama egzistencijalizma počinje u zastrašujućim *ili-ili* odlukama. U tom tonu, zanimljiva je Lukácsseva tvrdnja da je Kierkegaard u raskidu zaruka vidio mogućnost da sačuva apsolutnu ljubav (Lukács1973: 36). Ne učiniti nešto konačnim, značilo je učiniti to beskonačnim. Slična je situacija s Ervinom koji odgađajući bilo koju vrstu konačnosti, želi odgođeno sačuvati u beskonačnosti, u ideji. Prema tome, imena glavnih Cvitanovih

---

²⁰Neologizam iz romana *Ervin i luđaci* koji istoimeni lik Ervin koristi za tipizirane Cvitanove ženske likove.

romanesknih protagonista Viktor i Ervin možda nisu slučajni odabir jer je pseudonim Sørenea Kierkegaarda bio Viktor Eremit²¹. Međutim, realnost i konkretnost jače su od mogućnosti. Trenutak odluke približava se i nastupa tragedija koja se očituje u nemogućnosti očuvanja nečega beskonačnim, primjerice u odnosu između Ervina i Ele. Iako su u Ervinovu svijetu žene rijetko kad podnošljive i rijetko poželjne, subjekt istinski žudi za Elom. No žudnja nestaje u hipu. Kada se nalaze u Elinom stanu, gdje ona očito želi Ervina, on pomisli: „Idem sad sve pokvariti!“ (Cvitan 2002a: 36). Naravno, kada govorimo o glavnom junaku romana, rijetko ima mjesta izrazima koji bi izražavali nešto što nije mrzovolja, ružnoća, cinizam, ljutnja, bijes... No, iza izraza „idem sve pokvariti“ krije se subjekt koji se štiti od ljubavi, želeći da ljubav koju osjeća prema Eli ostane samo ideja te se nikad ne realizira kako ju ne bi mogao pokvariti ili kako ona samu sebe u konkretnosti ne bi pokvarila. Iz istih razloga Elu u Opatiji od sebe odbija zauvijek.

Ervinova neodlučnost slikovito je i duhovito prikazana u putovanju prema Verinom stanu. Previranja i kolebanja unutar samoga junaka toliko su jaka da svaki put kada promijeni odluku, okreće i smjer svoje stare škode. Naime, stara je škoda često prikazana kao metafora starog Ervina: „(...) jadni stroj je škripao, jaukao, cvilio i pljuvao (...) Ervinu se ovlažiše oči zbog te sličnost s njim“ (Cvitan 2002a: 27).

Ervinova sklonost ostajanja u ideji dobro je prikazana u njegovu osvrtnju na gorskokotarske zaseoke s par kuća, bez ijednog čovjeka (idila se vjerojatno krije u ovome „bez ijednog čovjeka“). Ervin tada pomisli: „Možda bih baš tu našao mir?“ (ibid.: 137). Nakon te primisli Ervin postaje osjećajno, osjetilno biće koje romantično kovačićevski promatra zaseoke s dimom iz domova (u tim kućicama „stanuje samo dim, i ništa više“) prožeti hunjajućim vjetrom u borovim granama. No, dalje napominje:

„Ali, morao bih se prisiliti da samo diram, i da ništa dalje ne kanim, ne namjeravam (...) Čim bih pomislio da bi se trebalo pobrinuti za spavanje i hranu, da bi se trebalo oprati (...) sve bi otišlo dovraga (...) ja bih se uhvatio kako diram staru, pustu kuću u nekom zaseoku Gorskoga kotara (...)“ (ibid.: 137).

Ervinu je svijet prihvatljiv sve dok se ne mora suočiti sa surovom *pragmom*. Sve je dobro u ideji, u beskonačnosti koja je nedostižna, neizreciva i neshvatljiva.

---

²¹Viktor od lat. Uictoria (pobjeda) i Eremit od lat. Eremitae (pustinjak).

Kako Kierkegaard smatra da je očajanje susret vječnog i konačnog (Zurovac 1980: 26), moguće je ustvrditi da subjekt pati od takve vrste očajanja. A njegova se najveća muka krije u tome što se od njega ne može umrijeti (Kierkegaard 1980: 15). Ipak, Ervinova bolest očajanja ima jednu prednost, a to je prednost čovjeka kao intelektualnog bića, svjesnog svog postojanja, u odnosu na životinju (Kierkegaard 1980: 15). Iako to glavni junak pokušava opovrgnuti tijekom romana pridajući svakom liku koji se pojavljuje animalnu usporedbu, sebi ponajviše o čemu je bilo riječi u poglavlju *Nagon – Intelekt*.

Subjekt se koleba između ideje i konkretnosti, iluzije i stvarnosti, beskonačnosti i konačnosti. Te antinomije leže u samoj srži Ervinove shizofrene ličnosti. Subjekt nije spreman na susret sa zbiljom koja je neizbježna pa se sklanja u psihi, prostor iluzija i ideja. Glavni se junak ne može pomiriti s činjenicom da je uzvišeni pojam ljubavi sveden na običnu stražnjicu:

„Malo ga je zaboljelo što se tapecirung pod njom ulegnuo, kao pod bilo kakvom stražnjicom. Ela je stražnjica?“ (Cvitan 2002a: 19)

Detaljnou unutarnjom analizom pojava, situacija i sebe samoga, pokušava pronaći privremeni spas od stvarnosti. Spas od zbilje nije dugotrajan, on je ograničen jer vrijeme jede sve Ervinove ideje. Nemogućnost ostvarivanja začete ideje sad i odmah zasigurno je jedan od glavnih problema središnjeg lika romana *Polovnjak*. Ako Ervin zamišljeno ne ostvari odmah, volja i želja nestaju. Problem antinomije Realnost – Ideja može se tumačiti i kao problem postmodernog čovjeka, TV gledatelja koji želi sve odmah, koji je nadražen svijetom i ravnodušan prema njemu (usp. Lipovetsky 1987: 50). Ervinova se ravnodušnost prema svijetu pojavila kao posljedica upravo analizirane dihotomije. Nepomirljivost ideje i realnosti, psihička napetost unutar subjekta u vanjskom se svijetu odražava ili ravnodušjem i nezainteresiranošću ili nemirom, ljutnjom i bijesom.

3. ZAKLJUČAK

U radu je prikazana ambivalencija Ervina Lakošte, glavnog junaka romana *Polovnjak* Dalibora Cvitana, na primjeru četiriju opreka: Mladost – Starost, Nagon – Intelpekt, Subjekt – Drugi te Realnost – Ideja. Autor svog junaka ne izbavlja iz dihotomija koje su mu nametnute, ili koje si sam nameće, čime anticipira suvremenog, rastrojenog čovjeka. Antinomije na kojima je roman izgrađen autor dosljedno i s namjerom provodi do samog kraja.

U opreci Starost – Mladost dvojakost subjekta očituje se u njegovim osjećajima jer istodobno prezire kult mladosti i divi mu se. Subjekt ne prihvaća starenje, ne pristaje na svoj smrtni položaj, koji mu je dan rođenjem, što je uzrokovalo da u isto vrijeme mrzi mladost i da je njome očaran, sjećajući je se s nostalgijom. Takav se odnos ogleda i u reminiscencijama na djetinjstvo i majku. Djetinjstvo predstavlja puninu, svježinu i nevinost života, no u isto vrijeme socijalnu bijedu, neimaštinu i prljavštinu. Majka je majka madona i majka sotona, žučeni i voljeni, no neostvareni objekt zbog čega u subjektu rađa mržnju i prezir.

Druga je opreka na kojoj je prikazano kako ambivalencija funkcionira u Ervina Intelpekt – Nagon. Antipodi, intelekt kao obilježje čovjeka i nagon kao obilježje životinje, supostoje u Ervinovim razmatranjima i promišljanjima te čine nepomirljive sastavnice njegove ličnosti. Subjekt je vjeran sljedbenik kulta gurmanstva i kulta nagonskog, a s druge se strane nije izbavio iz okova intelektualnog elitizma koji ga je zatočio i natjerao na žestoku borbu sa svakom vrstom pomodnog mišljenja, konvencije i *mainstreama*. Cvitanova je namjera i karikirano (Ervin proždrljivac) i hiperbolično (Ervin autistični intelektualac) prikazati rascjep unutar suvremenog čovjeka koji nije uspio nadvladati animalno niti pronaći intelektualni put u svijetu nebrojenih mogućnosti i informacija. Ervinova raspolovljena ličnost implicira filozofsko pitanje: Što je čovjek i kakva je njegova priroda?

Ambivalentnost subjekta dokazana je i na dvojakosti između subjekta i Drugoga koja izaziva očaj unutar Ervinova bića. Očaj se krije u tome što je subjekt suviše okrenut sebi da bi mu Drugi izazvao interes i da bi izašao iz samog sebe, ali je također nedovoljan samome sebi, nedovoljno zaokupljen sobom jer i dalje čezne za emotivnim odnosima s Drugim. Očaj suvremenog narcisa uzrokovan nemogućnošću izbora (Ja ili Drugo), zatočen je u strukturi ličnosti glavnog junaka. Drugi su onemogućavali postojanje Jednog. Drugi su paradoksalno stajali na putu do Drugog. Subjekt romana *Polovnjak* sjajno dočarava postmodernog čovjeka koji čim ostvari željeno, željeno postaje nepodnošljivo. Takav odnos prema žučenom uočljiv je u Ervinovu odnosu prema Drugom. Središnji lik žudi za samoćom, želi biti sam sa sobom, a istodobno nasamo ne podnosi sam sebe. Također, kada se govori o ljubavi, Ervin je zapravo

suvremeni narcis koji je zapao u paradoks jer prema Drugom istodobno osjeća ljubav i zazor. To je najbolje vidljivo u odnosu prema Eli koja Ervina može vinuti u najzanesenija osjećanja, a zatim ga sunovratiti u ponor depresije, melankolije i tjelesnosti.

Iz posljednje analizirane dihotomije Realnost–Ideja, subjekt se nije mogao izbaviti jer se njegove ideje i iluzije nisu podudarale s tako surovom i konkretnom *pragmom*. Subjekt se koleba između iluzije i stvarnosti, beskonačnosti i konačnosti koje rađaju Ervinovu shizofrenu ličnost. Subjekt nije u mogućnosti suočiti se sa zbiljom koja je neizbježna pa izmiče u vlastitu psihu, prostor iluzija i ideja. Ipak, spas od zbilje nije dugotrajan, on je ograničen jer vrijeme uništava sve Ervinove razrađene ideje. Nepomirljivost antinomije Realnost – Ideja u vanjskom se svijetu manifestira ili ravnodušjem i nezainteresiranošću ili nemirom, ljutnjom i bijesom.

Iz svega navedenog, zaključuje se da su motivi iz posljednjeg poglavlja *užas* i *uznesenje* ključ shvaćanja Ervinove ambivalentne ličnosti. Dvije krajnje emocije glavnog junaka lišavaju slobode i ograničavaju mu položaj. Subjekt Cvitanova romana *Polovnjak* ne poznaje te ne prihvaća stavove i mišljenja koji nisu ekstremni. On ne izriče stav, ideju ili osjećaj, ako nisu krajnji stupnjevi i ako im se ne može suprotstaviti oprečno. Krajnosti, užas i uznesenje, vrlo često se izjednačavaju što će glavnog junaka dovesti do ludila i tako otvoriti put svojevrsnom fikcionalnom nastavku, romanu *Ervin i luđaci*.

4. LITERATURA

PRIMARNA

1. CVITAN, Dalibor (2002a) *Polovnjak*. U: *Izabrana djela Dalibora Cvitana*. Knjiga 2. *Izabrani romani*. Izbor: Krešimir Nemec. Str. 7 – 191. Zagreb: Stajergraf.

SEKUNDARNA

1. AKRAP, Ivana (2006) *Dalibor Cvitan i pojam autora*. U: *Znanstveno djelo prof. dr. sc. Milivoja Solara. Hrvatska književnost 20. Stoljeća, različite ideje i funkcije književnosti. Zbornik radova IV. znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem*. Str. 181 – 198. Zagreb: Altagama.
2. ANIĆ, Vladimir (1988) *Rječnik hrvatskoga jezika*. Treće prošireno izdanje. Zagreb: Novi liber.
3. BLEULER, Eugen (1912) *The Theory of Schizophrenic Negativism*. New York: The Journal of Nervous and Mental Disease Publishing Company.
1. BOŠNJAK, Branimir (2007) *Postideološka proza i postmoderna*. U: *Žanrovske prakse hrvatske proze*. Str. 212 – 266. Zagreb: Altagama.
2. BOŠNJAK, Branimir (2007) *Razdoblje bipolarnosti svijeta i njegove nedovršene velike metapriče*. U: *Žanrovske prakse hrvatske proze*. Str. 74 – 85. Zagreb: Altagama.
3. CAMUS, Albert (1971) *Pobunjeni čovjek*. Zagreb: Zora.
4. CVITAN, Dalibor (1978) *Zgranut pred zlom*. Zagreb: Mladost.
5. CVITAN, Dalibor (2000) *Privatna stvar*. Zagreb: Stajergraf.
6. CVITAN, Dalibor (2002b) *Ervin i luđaci*. U: *Izabrana djela Dalibora Cvitana*. Knjiga 2. *Izabrani romani*. Izbor: Krešimir Nemec. Str. 195 – 382. Zagreb: Stajergraf.
7. CVITAN, Dalibor (2003) *Izabrane novele, eseji i feljtoni*. U: *Izabrana djela Dalibora Cvitana*. Knjiga 3. *Izabrani romani*. Izbor: Krešimir Nemec. Str. 7 – 191. Zagreb: Stajergraf.
8. DONAT, Branimir (1993) *Nevolje egzistencije*. *Republika*. Zagreb. God. XLIX Br. 9 – 10. Str. 215 – 217.
9. DONAT, Branimir (1993) *Zapis o Daliboru Cvitanu*. *Republika*. Zagreb. God. XLIX Br. 9 – 10. Str. 35 – 50.
10. DRYDEN, Windy i NEENAN, Michael (1997) *Dictionary of Rational Emotive Behaviour Therapy*. London: WhurrPublishers

11. FILIPOVIĆ, Vladimir i dr. (1984) *Filozofijski rječnik*. Drugo dopunjeno izdanje. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
12. FREUD, Sigmund (1986) *Budućnost jedne iluzije i drugi spisi*. Izabrao: Gvozden Flego. Zagreb: ITRO – Naprijed.
13. FREUD, Sigmund (2005) *Mourning and melancholia*. U: *On murder, mourning and melancholia*. Str: 201 – 218. London: Penguin books.
14. FROMM, Erich (1979) *Imati ili biti?*. Zagreb: Naprijed.
15. GENETTE, Gerard (1992) *Tipovi fokalizacije i njihova postojanost*. U: *Suvremena teorija pripovijedanja*. Priredio: Vladimir Biti. Str: 96 – 115. Zagreb: Globus
16. KIERKEGAARD, Søren (1979) *Ili-ili*. Sarajevo: Veselin Masleša
17. KIERKEGAARD, Søren (1980) *Bolest na smrt*. Beograd: NIRO Mladost.
18. KRISTEVA, Julia (2014) *Crno sunce*. Zagreb: Naklada Jurčić.
19. LAPLANCHE, Jean i PONTALIS, Jean-Bertrand (1992) *Rječnik psihoanalize*. Zagreb: August Cesarac Zagreb – Naprijed.
20. LIPOVETSKY, GILLES (1987). *Doba praznine: ogledi o savremenom individualizmu*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.
21. LUKÁCS, György (1973). *Duša i oblici: eseji*. Beograd: Nolit.
22. MALEŠ, Branko (1993) *Pravo na Cvitana*. *Književna revija*. Zagreb. God. XXXIII. Br. 3 – 4. Str. 74 – 77.
23. MATANOVIĆ, Julijana (1993) *Roman razlike ili pravo na Cvitana*. *Književna revija*. Zagreb. God. XXXIII. Br. 3 – 4. Str. 65 – 69.
24. MILANJA, Cvjetko (1993) *O romanima Dalibora Cvitana*. *Književna revija*. Zagreb. God. XXXIII. Br. 3 – 4. Str. 70 – 73.
25. NEMEC, Krešimir (2000) *Pravo na privatnost*. U: *Privatna stvar*. Str. 5 – 9. Zagreb: Stajergraf.
26. NEMEC, Krešimir (2002) *Filozofija i fiziologija nezadovoljstva*. U: *Izabrana djela Dalibora Cvitana*. Knjiga 2. *Izabrani romani*. Izbor: Krešimir Nemec. Str. 383 – 395. Zagreb: Stajergraf.
27. NEMEC, Krešimir (2003) *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000*. Godine. Zagreb: Školska knjiga.
28. NEMEC, Krešimir (2010) *Poludjeti u Zagrebu*. *Narativna reprezentacija grada u romanima Dalibora Cvitana*. *Forum*. Zagreb. God. LXXXII. Br. 1 – 3. Str. 157 – 174.
29. PLEJIĆ, Ivana (1996) *Psihosocijalni kontekst urbane kulture*. (*Jedno čitanje Cvitanovih romana*). Zor. Zagreb. God. II. Br. 3 – 4. Str. 133 – 149.

30. POGAČNIK, Jagna (2002) *Romanu Dalibora Cvitana vrijeme je, ipak, naškodilo*. Str: 132 – 134. Zagreb: Pop & pop.
31. PROHIĆ, Kasim (1979) *Egzistencijalna dijalektika Sörena Kierkegaarda*. U: *Ili – ili*. Str: 697 – 712. Sarajevo: Veselin Masleša.
32. RIZVANOVIĆ, Nenad (1993) *Je li „Polovnjak“ najbolji hrvatski roman osamdesetih?*. *Književna revija*. Zagreb. God. XXXIII. Br. 3 – 4. Str. 78 – 82.
33. RIZVANOVIĆ, Nenad (1994) *Kraj nakon prvog poluvremena – o romanima i esejistici Dalibora Cvitana*. *Quorum*. Zagreb. God. X. Br. 3 – 4. Str. 133 – 149.
34. ROECKELEIN, Jon E. (2006) *Elsevier's Dictionary of Psychological Theories*. USA: Elsevier.
35. SABLJIĆ, Helena (1993) *Junak našeg doba*. *Književna revija*. Zagreb. God. XXXIII. Br. 3 – 4. Str. 83 – 89.
36. ŠARIĆ, Ljiljana (2007) *Antonimija u hrvatskom jeziku: semantički, tvorbeni i sintaktički opis*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
37. TATARIN, Milovan (1993) *Biti normalan znači moći biti sam*. *Književna revija*. Zagreb. God. XXXIII. Br. 3 – 4. Str. 86 – 89.
38. TOCILJ, Lidija (2000) *Bilješka o autoru i romanu*. U: *Privatna stvar*. Str. 165 – 167. Zagreb: Stajergraf.
39. TREBJEŠANIN, Žarko (2007) *Leksikon psihoanalize*. Beograd, Podgorica: Službeni glasnik.
40. ZIMA, Zdravko (1990a) *Pravo na nesreću*. U: *Noćna strana uma*. Str. 19 – 22. Zagreb: Mladost.
41. ZIMA, Zdravko (1990b) *Pisci ili terapeuti*. U: *Noćna strana uma*. Str. 19 – 22. Zagreb: Mladost.
42. ZUROVAC, Mirko (1980) *Dijalektika egzistencije u filozofiji Serena Kjerkegora*. U: *Bolest na smrt*. Str. 6 – 28. Beograd: NIRO Mladost.

5. SAŽETAK

U radu je prikazana ambivalencija Ervina Lakošte, glavnog junaka romana *Polovnjak* Dalibora Cvitana, na primjeru četiriju opreka: Mladost – Starost, Nagon – Intelekt, Subjekt – Drugi te Realnost – Ideja. U opreci Starost – Mladost dvojakost subjekta očituje se u njegovim osjećajima jer istodobno prezire kult mladosti i divi mu se, što se ogleda i u reminiscencijama na djetinjstvo i majku (majka madona i majka sotona). Antipodi, intelekt kao obilježje čovjeka i nagon kao obilježje životinje, supostoje u Ervinovim razmatranjima i promišljanjima te čine nepomirljive sastavnice njegove ličnosti. Subjekt je vjeran sljedbenik kulta gurmanstva i kulta nagonskog, a s druge se strane nije izbavio iz okova intelektualnog elitizma koji ga je zatočio i natjerao na žestoku borbu sa svakom vrstom pomodnog mišljenja, konvencije i *mainstreama*. Ambivalentnost subjekta dokazana je i na dvojakosti između subjekta i Drugoga koja izaziva očaj unutar Ervinova bića. Očaj se krije u tome što je subjekt suviše okrenut sebi da bi mu Drugi izazvao interes i da bi izašao iz samog sebe, ali je također nedovoljan samome sebi, nedovoljno zaokupljen sobom jer i dalje čezne za emotivnim odnosima s Drugim. Iz posljednje analizirane dihotomije Realnost – Ideja, subjekt se nije mogao izbaviti jer se njegove ideje i iluzije nisu podudarale s tako surovom i konkretnom *pragmom*. Subjekt se koleba između iluzije i stvarnosti, beskonačnosti i konačnosti koje rađaju Ervinovu shizofrenu ličnost. Subjekt nije u mogućnosti suočiti se sa zbiljom koja je neizbježna pa izmiče u vlastitu psihi, prostor iluzija i ideja.

Predodan je subjekt koji se ne izbavlja iz dihotomija koje su mu nametnute, ili koje si sam nameće, čime anticipira postmodernog, rastrojenog čovjeka. Dokazano je da su antinomije na kojima je roman izgrađen dosljedno i s namjerom provedene do samog kraja.

Ključne riječi: Dalibor Cvitan, ambivalencija, ambivalentni subjekt, Drugo, opreka

Keywords: Dalibor Cvitan, ambivalence, ambivalent subject, the Other, opposition